

Milica Radosavljević

ARHITEKTI = DILERI IMIDŽA?

Arhitekti su oduvek gradili u slavu nekoga i nečega i tako stvarali imidž onima koji su investirali. Moderan je pravac napravio prekretnicu istakavši u prvi plan svrhu, ljudske potrebe i prirodno okruženje. Danas kada se Kasnomoderna bori za zrnca svog smisla interesantno je osvrnuti se na pitanje koliko se i kako arhitekti danas osvrću na suštinu i smisao profesije kojom se bave!

Spremajući se za 21. Kongres UIA 2002. godine u Berlinu, sa nadom da ću imati prilike tamo da sretnem i čujem najveće svetske arhitekte, sastavila sam pet istih pitanja koje sam imala nameru da im postavim. Prvo je bilo:

“Šta mislite o tome što se arhitekti i arhitektura sve više upotrebljavaju za stvaranje imidža onih koji imaju mnogo novca?”

Zatim:

“Šta je sa onima koji nemaju dovoljno novca ili ga nemaju uopšte?”

“Da li vidite neki novi pokret neku novu filozofiju u arhitekturi na prelomu dva milenijuma?”

Ugrabivši u sveopštoj gužvi oko neobično neposrednog Pitera Aizenmana, trenutak postavila sam mu prvo od mojih pitanja na koje mi je on odgovorio da bi on rado prijektovao i za one koji imaju malo novca ali da mu to niko ne daje. Kada sam mu rekla da bi on sam mogao da investira novcem koji on ima takve projekte on je ostao bez komentara.

Kišo Kurokava, odmereno i smireno mi je odgovoroi da on ne vidi da je to problem iako je u svom izlaganju o projektu nove kazahstanske prestonice naveo da hoće da vodi računa da ne preseče put mravima i insektima dok bude gradio.

Helmutu Janu sam pitanja postavljala tri četiri puta jer mi je stalno govorio da me ne čuje dobro dok sam ja pokušavala da menjam mikrofone. Tek sam kasnije shvatila da su projektantu Soni centra na Potsdamer placu takva pitanja bila prst u oko.

Do Normana Fostera nisam mogla ni da pomislim da mogu da dođem. On je sleteo ispred kongresnog centra, u kom se održavao kongres, helikopterom, zajedno sa vlasnikom Meklarena Ronom Denisom za koga je tada projektovao zgradu koja se ovoh dana vrti po časopisima, naročito onim pomodnim, ušao u dvoranu u elegantno svilenom odelu breskva boje, pohvalio se pred nama kakvog investitora ima a pred njim šta on znači u stručnim krugovima, prikazao taj projekat i zajedno sa njim ušao helikopter i odleteo dok su poslenici sedme sile trčali za njim.

Zanimljivo je bilo da su nemački arhitekti poprilično ignorisali i kongres i svog nekadašnjeg sunarodnika Helmuta Jana koji je ovde došao kao amerikanac. Na kongresu nisu učestvovali ni Aksel Šultes, ni Matijas Ungers, ni Ginter Beniš ni Danijel Libeskind.

Berlin je kao velika arhitektonska izložba u razmeri jedan na jedan na kojoj su se nadmetala najveća svetska imena od kojih vam na momete zastaje dah. Jer, Berlin je bio najistočnija tačka zapadnog sveta na istoku i zato je izabran za pozornicu na kojoj će se demonstrirati veličanstvena pobeđa zapada. "...opijeni brzinom arhitektonske runufikacije Berlina i snagom da se Berlin učini da izgleda više zapadnjački što pre je to moguće kako bi se obezbedila trodimenzionalna potvrda da je zapad pobedio" kako navodi u svom izlaganju na kongresu "Amerikanizacija novog Berlina" Dženet Vord istoričar arhitektura iz Las Vegasa i profesor na univerzitetu.

Ona smatra da postoji metafora Las Vegasa u postmodernom kreiranju grada, stripovska reputacija arhitektonskog izraza jer on predstavlja amerikanizaciju u svom najbombastičnijem smislu. Dve su pojave koje se u tom smislu mogu primetiti u Berlinu: – komercijalna arhitektura, uključujući poslovne prostore, ima primetan uticaj na novo lice Berlina – ranija javna dobra su prodana privatnim vlasnicima ili investitorskim grupama gde, kao u praksi SAD samo tržište određuje šta će se sa tim dobrima dešavati UCLA profespr Dagmar Rihter "Berlin je učio od Las Vegas iako ga nije poznavao. Barlin će postati prvi od države organizovan medija siti nadmašivši očekivanja od Las vegasa, Diznilenda i CITY WALK-a.

Već danas reke turista čekaju da se popnu na kupolu Rajhstaga koji je rekonstruisao Norman Foster potvrđujući opažanje Jenet Vord u već pomenutom izlaganju da se gradovi rekonstruišu da zadovolje rekvizite turističke ikonografije. To potvrđuju mnogi primeri uključujući Parizer plac, Adlan hotel, dizajn restorana u Berlin–Mite ili namera da se obnovi komandantura, Bauakademija, gradski zamak onakvi kakvi su bili. Ipak preovlađuje ono što predstavlja Potsdamer plac kroz koji je nekad prolazio berlinski zid. Ako se setimo nerealizovanog konkursa za nebodere iz 1921 na kome je Mis predložio svoje nebodere sa staklenom opnom vidimo da se taj san ostavrio

sa zakašnjenjem na drugom mestu i u drugo vreme Tada se želelo da se napravi novi Menhetn a sada je stvoreno po mišljenju Dženet Vord više mini Vegasa.

Danijel Libeskin ne smatra da Potsdamer plac može da promeni lik grada i on se protivi da se to mesto koristi za promociju milenijumskog arhitektonskog robnog fetišizma. On veruje da gradovi nisu roba.

Berlin je trebao da bude davno Špre–Atina, zatim Špre–Menhetn a sada postaje za mnoge Špre–Vegas. Otpori prema tome nisu mali. Jer na primeru Berlina vreba opasnost da jedan grad bude trodimenzionalni politički pamflet. Ne znamo razloge zašto se veliki nemački arhitekti nisu pojavili na kongresu ali je primećeno da ono što su oni izgradili u Berlinu ne spada u Vegas ikonografiju. Pre svega Kancelarije saveznog sekretara i krematorijum Aksela Šultesa i Šarlote Frank, Kunstakademija Gintera Beniša i Muzej holokausta Danijela Libeskinda. Ali, da ono što su izgradili Frenk Geri (Banka na Parizer placu), Renco Pjano, Ričard Rodžers, Helmut Jan na Potsdamer placu spada. I da su oni poslužili za stvaranje imidža svetskoj globalizaciji i zapadnoj ideologiji i kazino kulturnij zombifikaciji kako kaže Dženet Vord.

Bijenale arhitekture u Veneciji nije stara manifestacija i ona postoji nezavisno od likovnog Bijenala tek od 1990. godine. Zemlje su se do 2000, od kada je postala bijenalna izložba, predstavljale po nacionalnim paviljonima. Predstavljajući na taj način arhitekturu svojih sredina, a samim tim i sebe. Zemlje učesnice su to često neskriveno činile i sa političkim konotacijama. Kao i svi investitori i vlade zemalja učesnica su tražile da to bude i u slavu njih samih i njihove politike.

U oblikovanju zdanja i samih postavki izloženih dela često je zanemarivano traganje za suštinom, a preovladavalo je zadržavanje na spoljnim efektima, vizuelnoj senzaciji i manifestaciji visoke tehnologije u projektovanju zdanja i prezentaciji eksponata. Sa tim se išlo do krajnosti. Na nekim izložbama eksponata nije ni bilo pa su se postavke iskazivale kao same sebi dovoljne. Sve sa namerom da se zaseni posmatrač. Naročito onaj neuki. Estetika je na momente potpuno nadvladala etičku pouku, ako je nje uopšte i bilo.

To je navelo Masimilijana Fuskasa selektora i umetničkog direktora Bijenala arhitekture u Veneciji da 2000. godine proširi izložbu i na ogromne prostore arsenala gde je on predstavio autore. Moto celokupnog Bijenala je bio "MANJE ESTETIKE VIŠE ETIKE".

Ova je tema bila odgovor na iskustvo zapadnog sveta. No, i pored toga postavke po nacionalnim paviljonima i ovoga puta više su predstavljale države, a manje autor. Mada se kod nagrađivanja ocenjuje koliko izložbe u nacionalnim paviljonima doprinose temi Bijenala, mnogi su se nastupi "oteli" temi do te mere da je estetika bila sama sebi svrha. Mada je estetika reč koju će malo ko od aritekata upotrebiti u diskusiji o prirodi arhitekture u poslu to igleda drugačije. Arhitekti u suštini ne smeju sebi da dozvole luksuz estetizacije jer imaju odgovornost u stvaranju sveta kao boljeg mesta za življenje, u kojem su i unutrašnji prostori smisljena posledica ali i polazište za to! Zlatnog je lava tada dobio Žan Nuvel za izuzetnu "višestranost i poetsko stvaralaštvo u njegovim arhitektonskim i urbanističkim projektima, koji su svi ostvareni zahvaljujući strogo pristupu usmerenom u samu srž stvaralaštva i etike, pa prema tome i estetike, temelju njegovog rada", kako je obrazložio žiri. Ali je zato Žan Nuvel 2005. sagradio toranj Torre Agbar kao pravi falus koji se uzdiže između tornjeva jedne Sagrade Familije Antonija Gaudija ne vodeći računa nimalo o minimalnim obzirima a kamoli o etici. Izgleda da je tačno ono što je neko mnogo

ranije rekao "da bi arhitekti i sa đavolom tikve sadili samo da dobiju priliku da nešto grade." "Ovaj će obekat postati novi simbol Barcelone kao internacionalnog grada i jedan od njegovih najboljih ambasadora" čak je izjavio autor. A nagradu je tada dobio za objekat socijalnog stanovanja i pokazao koliko arhitektura, a naročito ovakvi poduhvati zavise od politike i njene manihejske prirode. Interesantno je da kada se god povede razgovor o efici u arhitekturi i njenoj suštini i smislu stanovanje je nezaobilazna tema.

Kao da su francuzi zaboravili da arhitektonskim zdanjima možemo da izrazimo svoje mišljenje o odnosu etike i estetike. Njihov je paviljon pak, bio ispisan porukama na tu temu od poda do plafona. Bez ijednog eksponata. Na samom ulazu vas je odmah dočekaop natpis: "Etika je maska za ispraznost politike". A sve pod naslovom "U SENCI ETIKE". Da li se to može protumačiti kao neka vrsta štrajka, kao revolt na događanja u svetskoj politici? Za nas bi bilo lepo poverovati u to.!

Pojavio se i Šigeru Ban sa svojim papirnim kućama kojima je dat brz odgovor za smeštaj izbeglica u Turskoj i Kobeu posle prirodnih katastrofa. Ali je ostao neprimećen.

Smatra se da je Bijenalu 2002 Dejana Sudića "nedostajao koncept i socijalni okvir u jasnoj tipološkoj strukturi". Ali je zato bio rekordan broj posetilaca 100.000. Za raliu od njega Kurt Forster je 2004 u okviru svih segmenata izložbe predstavio kulturne, tehnološke i kritičke promene koje su proteklih nekoliko decenija bile tako izrazite da su predstavljale skok u dotadašnjoj evoluciji kako je sam kazao. Jedan od ciljeva ovog uglednog kritičara i teoretičara arhitekture svetskog renomea je da nije hteo da dozvoli da izložba bude "samo siromašan pregled najnovije robe" i da "smo mi danas u stanju da izgradimo arhitektonska zdanja i arhitekturu koja je mnogo kompleksnija od vega što smo ranije mogli da pojмимо".

Te je godine Zlatnog lava za životno delo dobio Piter Ajzenman "za dostignuća kao mislilac i učitelj, kao mentor razmišljanja mnogih arhitekata i ličnost neobičnog kapaciteta i inventivnosti. Umetnik i projektant za novi milenijum. Vodeće svetlost u profesiji u svetu". Objekti kao što su Maks Rajnhard u Berlinu, stanica u Napulju Rebstok Park u Frankfurtu i Ciudad di kultura di Galicija u Santjago de Kampostela u Španiji kojima je ovaj arhitekta bio predstavljen na tom Bijenalu potvrđuju njihovo mišljenje. "Kinšasa imaginarni grad" je bila tema izložbe Belgije u nacionalnom paviljonu koje je u toj selekciji dobila Zlatnog lava. Bivša kolonijalna sila "brine" o bivšoj koloniji i nalazi "da tradicionalna strategija i arhitektura ne mogu uvek biti najbolji odgovori za velike svetske izazove" (ne daj bože da oni opet moraju da dođu da ih spasavaju). Jednu od specijalnih nagrada po selekcijama po temama dobio je Ginter Domenig za dogradnju Dokumentacionog centra u Nirnbergu koja kroz uspešnu rekonstrukciju potire čak i jednu zastrašujuću ideologiju kao što je bila nacistička. Koliko god da se žiri trudio da svojim nagradama potencira smislene vrednosti prazilik stalno odnekuda viri. Odnosno preovlađuju kocepti u slavu novca bogatstva izraženi kroz najvišu tehnologiju. Kao što su muzej u Lionu Kupa Himel blaua. Ili projekat BVA u Beču Volfgang Čapelera itd, itd.

Na 22. kongresu UIA u Istanbulu 2005, godine našao se zavidan broj veličina svetske arhitektonske scene. Dok je Robert Venturi klicao još uvek "živela eklektika" pred praznim auditorijumom u isto vreme u drugom prepunom auditorijumu Šigeru Ban je pokazivao svoje objekte za koje uvek izmišlja nove materijale, najčešće reciklirane, i od njih pravi

nove konstrukcije i strukture bilo da se radi o izbegli čkim kamovima ili zgradi u Cirihi ili o njegovom birou koji sa nalazi u Parizu odmah iza Bobura. Nema mesta gde se desila elementarna katastrofa a da on nije bio tamo i da nije našao primereno rešenje kako da unesrćenima stvori krov nad glavom. Izazvao je salve smeha kada je konstatovao da je dok je on dizao šatore za izbeglice u Ruandi Zaha Hadid je dotle tamo projektovala za Vitru.

Ova pomenuta dama je izazvala izuzetno interesovanje na ovom kongresu ali se od njenog izlaganja upamtilo se jedino NEXT, NEXT... (*sledeći, sledeći*), tražeći da se prikažu sledeći slajdovi. Zanimljivo je pogledati imena prisutnih velikana arhitektonske scene: Todao Ando, Šigeru Ban, Mario Bota, Frančesko de la Ko, Čarls Korea, Piter Ajzenman, Masimilijano Fuskas, Zaha Hadid, Cvi Heker, Kengo Kuma, Ros Levergrov i drugi. Malo je onih koji pripadaju onima koji grade u slavu bogatih, u slavu luksuza i profita. Da li je to zbog toga što oni kao Zaha nemaju šta da kažu ili zbog toga što imaju mnogo posla pa nemaju vremena da misle izvinite htedoh reći učestvuju na kongresima.

Dobitnik Zlatne medalje 22. Svetskog kongres UIA 2005 je Todao Ando, za koga kažu da je reinterpretirao japansku jednostavnost i eleganciju u moderan pravac. "Želim da gradim sa prirodom kao partnerom. I hoću da verujem da će se u 21. veku ratovati samo za bolje uslove života", njegove su misli.

Kengo Kuma je pokazao, što je i potvrdio na svom nedavnom predavanju tokom kratkog boravka u Beogradu, da je za njega važno mesto gde gradi. Da prema tome bira i otkriva materijale kojima gradi na samom mestu. I da želi da poništi arhitekturu tako što će je učiniti transparentnom, prozirnom i na taj način sjediniti sa prorodom. Zida prozirne zidove omotača, bilo da su od stakla, drveta ili čak kamena i zemlje. A ako gradi u zemlji poptuno poštuje konfiguraciju terena tako da je teško uočiti objekat.

Piter Ajzenman ovoga puta nije predstavljao neki svoj novi objekat. Celu svoje predavanje je posvetio onome što sam ga ja pitala u Berlinu a na šta mi je on namušto odgovorio ili bolje rečeno nije odgovorio. Rekao je: "Godine spektakla su nestale, prošle. Arhitektonske zvezde, u koje i ja spadam odigrale su svoj poslednji ples. Arhitektonska scena će biti drugačija".

"Moderna je bila kritika na dotadašnji jezik arhitekture i nije bila samo kritika prošlog već je odredila i buduće puteve. Postmoderna je donela malo ili gotovo ništa na socijalnom planu. Postmoderna je bila promena radi promene. Promene u modi i stilovima ne donose promene u socijalnom i političkom programu. Mada se svi otimaju da rade parfem za Pradu". Pokazao je da je još uvek arhitekta koji misli svoj rad i svoje vreme i završio: "Ako ne budemo imali socijalnu kritiku i internu arhitektonsku nećemo imati ARHITEKTURU".

Citirajući još i ovo iz materijala sa ovog kongresa.

"Treba ojačati istorijsku i drštvenu ulogu arhitekture. Gradovi zemalja u razvoju žrtvuju svoje istorijsko i kulturno nasleđe, koje je deo korena svetske istorije snagama nacionalnih prvaka koje su se integrisale sa globalnom eksploatacijom. Tako da ono što se nudi su gradovi zemalja u razvoju koji su bili posobni da očuvaju svoj identitet a njihov današnji razvoj se dinamizuje rastući dalje zbog velikodušnosti nekog eksploatora pošto oni utiču na planiranje. Ti gradovi zatvaraju oči pred destrukcijom internacionalne 'finansijske' arhitekture. Za istom mogućnošću se čezne i u metropolama jugoistočnih zemalja Evrope! Iako bi trebalo da se odupru globalnoj destruciji na svetskoj arhitektonskoj sceni!"